

VODIČ KROZ PRAVOSUDNI SISTEM

USAID
OD AMERIČKOG NARODA

Izdavač

USAID-ov projekat 'Pravda za sve'
www.otvorenavratapravosudja.rs

Autori

Marko Dejanović, Darko Mlinar

Lektura i korektura

Teodora Todorić Milićević

Dizajn

Ivana Zoranović

Priprema i štampa

Dosije studio, Beograd

Tiraž

500 komada

ISBN 978-86-82222-21-7

CIP – Каталогizacija u publikaciji
Narodna biblioteka Srbije, Beograd
347.97/.99

ДЕЈАНОВИЋ, Марко, 1986-Vodič kroz pravosudni sistem / [Marko Dejanović, Darko Mlinar]. – Beograd : USAID-ov projekat "Pravda za sve", 2024 (Beograd : Dosije studio). – 31 str. ; 20 x 20 cm

Podatak o autorima preuzet iz kolofona. - Tiraž 500.

ISBN 978-86-82222-21-7

1. Млинар, Дарко, 1987- [аутор]

a) Правосуђе

COBISS.SR-ID 154908425

USAID
OD AMERIČKOG NARODA

Ova publikacija izrađena je uz podršku Američke agencije za međunarodni razvoj (USAID) u sklopu projekta 'Pravda za sve'. Sadržaj publikacije je isključiva odgovornost njenih autora i ne odražava nužno stavove USAID-a i Vlade Sjedinjenih Američkih Država.

VODIČ KROZ PRAVOSUSNI SISTEM

Beograd • 2024

SADRŽAJ

UVOD	7
SUDOVI	8
Stvarna nadležnost	8
Sudovi opšte nadležnosti	8
Šta je to parnični postupak?	9
Šta je to krivični postupak?	9
Sudovi posebne nadležnosti	11
KO UPRAVLJA SUDSKIM SISTEMOM?	14
USTAVNI SUD	16
JAVNA TUŽILAŠTVA	17
Visoki savet tužilaštva	20
JAVNO BELEŽNIŠTVO	20
JAVNI IZVRŠITELJI	21
ZAŠTITNIK GRAĐANA	21
ADVOKATI	22
PRAVOBRANILAŠTVO	23

SUDSKI VEŠTACI.....	23
SUDSKI PREVODIOCI I TUMAČI.....	24
POSREDNICI U MIRNOM REŠAVANJU SPOROVA.....	24
CENTAR ZA SOCIJALNI RAD.....	25
EVROPSKI SUD ZA LJUDSKA PRAVA.....	25
Kako pokrenuti postupak pred Evropskim sudom za ljudska prava?	26
PODRŠKA ŽRTVAMA I SVEDOCIMA KRIVIČNIH DELA.....	27
UGOVORNA TELA UJEDINJENIH NACIJA.....	28
BESPLATNA PRAVNA POMOĆ.....	30

UVOD

Pravosuđe je veoma razgranat i složen sistem koji neretko može delovati konfuzno u pogledu toga koja je institucija u konkretnom slučaju nadležna, kao i koju ulogu u ostvarenju pristupa pravdi imaju različiti akteri. Iz tog razloga, Društvo sudija Srbije ovim vodičem nastoji da u najkraćim crtama razgraniči nadležnosti sudova, tužilaštava, javnih beležnika, javnih izvršitelja i drugih, kao i da objasni koja je uloga advokata, tumača, veštaka, opštinskih uprava, nevladinih organizacija i ostalih s kojima se građani mogu susresti u potrazi za zaštitom nekog svog prava ili slobode.

SUDOVI

Primarna nadležnost u pravosudnom sistemu svakako leži na sudovima, budući da njima pripada sudska vlast i da su ustanovljeni kako bi štitili pravni poredak Republike Srbije, slobode i prava građana, zakonom utvrđena prava i interese subjekata prava, te obezbeđivali ustavnost i zakonitost, jedinstvenu primenu prava i jednaku zaštitu svih pred zakonom.

Stvarna nadležnost

Stvarna nadležnost sudova propisana je prvenstveno **Zakonom o uređenju sudova**. Prema stvarnoj nadležnosti, postoje sudovi opšte nadležnosti (građanska i krivična) i sudovi posebne nadležnosti (privredni, prekršajni i Upravni sud).

Sudovi opšte nadležnosti

Sudovi opšte nadležnosti su osnovni, viši, apelacioni i Vrhovni sud.

Nadležnost (zavisno od vrednosti i vrste spora i/ili zaprećene zatvorske kazne) poverena je, u prvom stepenu, osnovnim i višim sudovima, a u drugom stepenu (odlučivanje o žalbama) višim i apelacionim sudovima.

U Srbiji ima **66 osnovnih sudova**, koji su osnovani za teritoriju grada, odnosno jedne ili više opština, odnosno gradskih opština. Oni imaju najširu nadležnost i po pravilu sude u prvom stepenu u građanskopravnim sporovima, stambenim sporovima i radnopravnim sporovima, vode izvršni i vanparnični postupak i sude za krivična dela za koja je kao glavna kazna predviđena novčana kazna ili kazna zatvora do najviše 10 godina, odnosno odlučuju o molbi za prestanak mere bezbednosti ili pravne posledice osude za krivično delo iz svoje nadležnosti. Određeni deo njihove nadležnosti iz izvršnim i vanparničnim postupcima poveren je javnim izvršiteljima, odnosno javnim beležnicima.

Šta je to parnični postupak?

U okviru građanske materije, prava i interesi građana štite se u parničnom postupku. Ovakav postupak pretpostavlja da između dve ili više osoba postoji sporna situacija u vezi s kojom se od nadležnog suda zahteva da donese odluku o tome koja je strana u pravu. Strane u parničnom postupku su uvek tužilac i tuženi, a parnični postupak se pokreće tužbom koju tužilac dostavlja nadležnom sudu. Ovaj postupak se pokreće s ciljem zaštite nekog građanskog prava tužioca: primera radi, to može biti situacija u kojoj tužilac smatra da je tuženi u obavezi da mu nadoknadi štetu prouzrokovanu sopstvenim nesavesnim ili protivpravnim ponašanjem. Takođe, u parničnom postupku, tužilac ima mogućnost da zahteva od suda da obaveže tužioca da ispuni jednu ili više obaveza koje su predviđene ugovorom zaključenim između tužioca i tuženog, a u vezi s kojim se pojavila sporna situacija.

Tužilac u tužbi označava tuženog, odnosno lice u odnosu na koje traži pravnu zaštitu, opisuje spornu situaciju i predlaže izvođenje dokaza na osnovu kojih će uveriti sud u istinitost svojih tvrdnji. Kao dokazna sredstva mogu se koristiti pismena, iskazi svedoka, nalazi i mišljenja veštaka, ali i izjave samih strana. Tuženi takođe ima pravo da se u odgovoru na tužbu izjasni o navodima tužioca i da predloži izvođenje dokaza kojima bi osporio tužiočeve tvrdnje. Po izvođenju dokaza i njihovoj oceni, sud donosi odluku u vidu presude, koja deluje obavezujuće na strane u sporu, a protiv koje nezadovoljna stranka može uložiti žalbu i na taj način pokrenuti drugostepeni postupak.

Parnični postupak je detaljno uređen [Zakonom o parničnom postupku](#).

Šta je to krivični postupak?

Krivični postupak je postupak kojim se pred nadležnim sudom utvrđuje da li je određeno lice učinilo određeno krivično delo. Krivična dela su ona protivpravna dela koja su, usled svog društvenog značaja, kao takva određena Krivičnim zakonikom, i u pogledu kojih postoji element krivice učinioca (koji se, u zavisnosti od stepena, može javiti kao umišljaj i kao nehat). Krivični postupak pokreće nadležni tužilac, i to:

– javni tužilac, kada su u pitanju krivična dela koja se gone po službenoj dužnosti; to su dela za čije je gonjenje, zbog intenziteta društvene opasnosti, država uvek zainteresovana; – **oštećeni kao tužilac**,

odnosno lice čije je lično ili imovinsko pravo povređeno izvršenjem krivičnog dela, u slučaju kada javni tužilac, koji je primarno nadležan, odbaci krivičnu prijavu ili odustane od gonjenja;– privatni tužilac, to jest lice čiji su privatni interesi povređeni izvršenjem nekih od lakših krivičnih dela u pogledu kojih gonjenje nije u nadležnosti javnog tužioca i koje zbog toga pokreće postupak.

Krivični postupak se pokreće podnošenjem krivične prijave nadležnom javnom tužiocu, koji potom nalaže pokretanje istrage, koja je u nadležnosti istražnog sudije. Istražni sudija, po sprovedenoj istrazi, dostavlja tužiocu spise, a javni tužilac nakon toga odlučuje da li će podići optužni akt ili će odustati od gonjenja.

Postupak se, nakon ovih radnji, u potpunosti odvija pred sudom, koji zakazuje glavni pretres na kojem se saslušavaju stranke i izvode drugi dokazi. Po sprovedenom dokaznom postupku, sud donosi presudu, koja može biti odbijajuća (jer se njome optužba odbija), oslobađajuća (jer se njome okrivljeni oslobađa od optužbe) ili osuđujuća (jer se njome okrivljeni označava krivim). Protiv presude nezadovoljna strana takođe može izjaviti žalbu i inicirati postupak pred drugostepenim sudom.

Vođenje krivičnog postupka u našem pravnom sistemu uređeno je **Zakonom o krivičnom postupku**, dok su u **Krivičnom zakoniku** propisana krivična dela i opšta načela zaštite u ovoj materiji.

Viših sudova ima 25 i osnovani su za teritorije više osnovnih sudova. Oni su jedini sudovi koji imaju i prvostepenu i drugostepenu (žalbenu) nadležnost, jer sude u prvom i drugom stepenu.

Prvostepenu nadležnost viši sudovi imaju u građanskom sporovima u kojima se može izjaviti revizija, odnosno **čija je vrednost veća od 40.000 evra** u dinarskoj protivvrednosti, u sporovima o osporavanju/utvrđivanju očinstva ili materinstva, sporovima u vezi s intelektualnom svojinom (autorsko i srodna prava), ako nije nadležan neki drugi sud, u sporovima za zaštitu od diskriminacije i zlostavljanja na radu, u sporovima za zaštitu uzbunjivača, u sporovima o objavljivanju ispravke informacije i odgovora na informaciju zbog povrede zabrane govora mržnje, zaštite prava na privatni život, odnosno prava na lični zapis, propuštanja objavljivanja informacije i naknade štete s tim u vezi. Viši sudovi odlučuju i o zabrani rasturanja štampe i širenja informacija putem sredstava javnog informisanja, kao i u sporu povodom štrajka, kolektivnog ugovora, obaveznog socijalnog osiguranja, matične evidencije, kao i izbora i razrešenja organa pravnog lica. U krivičnoj materiji, viši sudovi u prvom stepenu sude za krivična dela za koja je kao glavna kazna predviđena kazna zatvora preko 10 godina, kao i za krivična dela za koja je zaprećena manja kazna, ali se zbog predmeta zaštite ili dru-

gih okolnosti smatraju naročito značajnim (dela protiv teritorijalnog suvereniteta, dela protiv Vojske Srbije, pranje novca, silovanje i druga dela taksativno navedena u članu 25, stav 1, tačka 2 Zakona o uređenju sudova), zatim sude maloletnim **učiniocima krivičnih dela** i odlučuju o zahtevu za rehabilitaciju i molbi za prestanak mere bezbednosti ili pravne posledice osude za krivično delo iz svoje nadležnosti.

Drugostepenu (žalbenu) nadležnost viši sudovi imaju u situaciji kad odlučuju o žalbama na odluke osnovnih sudova, i to u krivičnoj materiji – o merama za obezbeđenje prisustva okrivljenog i za nesmetano vođenje krivičnog postupka, zatim žalbama na krivična dela za koja je propisana novčana kazna ili kazna zatvora do pet godina, a u građanskoj materiji na rešenja doneta u građanskopravnom sporu i vanparničnom postupku, kao i na presude donete u sporu male vrednosti i odluke u postupku izvršenja i obezbeđenja. Viši sudovi u drugom stepenu odlučuju i o žalbama na rešenja javnih izvršitelja i javnih beležnika.

Apelacioni sudovi, kojih ima četiri, osnovani su za područje više viših sudova i imaju samo drugostepenu (žalbenu) nadležnost u građanskoj i krivičnoj materiji, odnosno odlučuju o žalbama na odluke viših sudova donete u prvom stepenu, na odluke osnovnih sudova **u krivičnom postupku i presude u građanskopravnom sporu**, ako za odlučivanje nije nadležan viši sud.

Sudovi posebne nadležnosti

Sudovi posebne nadležnosti su privredni sudovi, Privredni apelacioni sud, prekršajni sudovi, Prekršajni apelacioni sud i Upravni sud.

Privredni sudovi su osnovani za teritorije jednog ili više gradova ili više opština i ima ih ukupno 16. Oni sude u prvom stepenu, a njihovu nadležnost karakteriše to što sude u sporovima između privrednih subjekata (privredna društva, preduzeća, zadruge, preduzetnici i njihove asocijacije), kao i u sporovima drugih pravnih lica s privrednim subjektima u obavljanju delatnosti privrednih subjekata, odnosno sporovima koji proizlaze iz primene Zakona o privrednim društvima i drugih propisa o organizaciji i statusu privrednih subjekata. Privredni sudovi takođe sude u postupcima povodom izvršenja i obezbeđenja u okviru svoje nadležnosti, a odlučuju u prvom stepenu i o privrednim prestupima, te vode postupke stečaja i reorganizacije.

O žalbama na odluke privrednih sudova odlučuje **Privredni apelacioni sud**. Ovo je jedini drugostepeni sud u privrednoj materiji i njegovo sedište je u Beogradu. On je takođe nadležan da odlučuje o sukobu nadležnosti i o prenošenju nadležnosti privrednih sudova, kao i da utvrđuje pravne stavove radi jedinstvene primene zakona iz nadležnosti privrednih sudova.

Prekršajnih sudova ima 44 i osnovani su za teritoriju grada, odnosno jedne ili više opština, odnosno gradskih opština. Oni sude u prvom stepenu u prekršajnim postupcima. Zahtev za pokretanje prekršajnog postupka može podneti oštećeni, odnosno lice čije je lično ili imovinsko pravo povređeno ili ugroženo prekršajem, ili organ ovlašćen za podnošenje zahteva (organ uprave, ovlašćeni inspektor, javni tužilac i drugi organi i organizacije koji vrše javna ovlašćenja).

Šta je to prekršaj?

Prekršaj predstavlja protivpravno delo koje je zakonom ili drugim propisom nadležnog organa određeno kao prekršaj i za koje je propisana prekršajna sankcija. U pitanju su, dakle, protivpravna ponašanja koja su donekle slična krivičnim delima, ali se od njih razlikuju po tome što u manjoj meri ugrožavaju pravni poredak nego što je to slučaj s krivičnim delima, a s obzirom na njihovu društvenu opasnost i na posledice nastale izvršavanjem prekršaja.

Najpoznatiji primeri prekršaja o kojima svakodnevno slušamo su saobraćajni prekršaji (prekoračenje brzine, nevezivanje sigurnosnog pojasa, upravljanje vozilom u alkoholisanom stanju), ali oni postoje i u drugim oblastima, poput zaštite životne sredine, finansija, carina, javnog reda i mira i tako dalje. Prekršajni postupci se pokreću zahtevom za pokretanje prekršajnog postupka, koji podnose ovlašćeni predlagači: pre svega, javni tužilac, ali i drugi organi, kao što su javne uprave, ovlašćeni inspektori, pa i samo lice oštećeno prekršajem. U prekršajnom postupku se najčešće izriče novčana kazna, ali se može izreći i kazna zatvora i rad u javnom interesu, a može se izreći i jedna ili više zaštitnih mera (kao što su npr. oduzimanje predmeta i zabrana upravljanja motornim vozilom).

Prekršajna materija je u našem pravu uređena **Zakonom o prekršajima**, ali i brojni drugi propisi sadrže posebne kaznene odredbe od značaja za ovu oblast.

O žalbama na odluke prekršajnih sudova odlučuje **Prekršajni apelacioni sud**. Ovo je jedini drugostepeni organ u prekršajnoj materiji i njegovo sedište je u Beogradu. Osim postupanja u sedištu, Prekršajni apelacioni sud ima i svoja odeljenja u Novom Sadu, Nišu i Kragujevcu.

Upravni sud sudi u upravnom sporu i to je jedini sud tog tipa, sa sedištem u Beogradu. Upravni spor nastaje kad fizička ili pravna lica podnesu tužbu upravnom sudu smatrajući da im je određenim upravnim aktom povređeno neko pravo. Tuženi u upravnom sporu je donosilac tog upravnog akta, odnosno državni/pokrajinski organ, organ lokalne samouprave, ustanova, javno preduzeće, posebni organ preko kog se ostvaruje regulatorna funkcija, kao i fizičko ili pravno lice kome su poverena javna ovlašćenja. Protiv presude u upravnom sporu ne može se izjaviti žalba.

Vrhovni sud je najviši sud u zemlji i do njega predmeti dolaze samo izuzetno – podnošenjem vanrednih pravnih sredstava, čija je dopuštenost veoma ograničena, na odluke sudova opšte i posebne nadležnosti. On postupa u krivičnoj, građanskoj, upravnoj, prekršajnoj i materiji zaštite prava na suđenje u razumnom roku. Vanredna pravna sredstva, o kojima odlučuje Vrhovni sud, razlikuju se u zavisnosti od materije, pa je tako u krivičnim predmetima reč o zahtevu za zaštitu zakonitosti, u građanskim i privrednim predmetima revizija, zahtev za preispitivanje pravnosnažne presude i zahtev za ponavljanje postupka, zatim, u upravnim predmetima to je zahtev za preispitivanje sudske odluke i tužba za ponavljanje upravno-sudskog spora i, na kraju, zahtev za zaštitu zakonitosti u prekršajnim predmetima. Vrhovni sud takođe obezbeđuje jedinstvenu sudsku primenu prava i jednakost stranaka u sudskom postupku.

Mesna nadležnost sudova – Koji je sud teritorijalno nadležan u konkretnom slučaju?

Kada je u pitanju mesna, odnosno teritorijalna nadležnost sudova, ona se utvrđuje u zavisnosti od konkretne pravne stvari.

U **građanskopravnim** postupcima po pravilu je opšte mesno nadležan osnovni ili viši **sud na čijem području tuženi ima prebivalište** ili boravište, odnosno sedište ako je u pitanju pravno lice. Iako postoji niz izuzetaka, ovo pravilo se primenjuje u najvećem broju slučajeva. Postoje i zasebna pravila o posebnoj mesnoj nadležnosti (kada je tuženo više lica, za suđenje u sporovima o

zakonskom izdržavanju, o vanugovornoj odgovornosti za štetu, u sporovima za zaštitu potrošača, zbog povrede prava ličnosti, o braku, u porodičnim sporovima, u ostavinskom i izvršnom postupku, u sporovima sa elementom inostranosti i sl.) koja su propisana Zakonom o parničnom postupku.

Moguće je zaključiti i sporazum o mesnoj nadležnosti, kojim se stranke saglašavaju da im u prvom stepenu sudi neki drugi sud u odnosu na onaj koji bi to bio u redovnim okolnostima. Sporazum o mesnoj nadležnosti se zaključuje u pisanom obliku, odnosi se samo na konkretan pravni odnos i proizvodi pravno dejstvo samo ukoliko je određeni sud stvarno nadležan u konkretnoj stvari. To znači da se može ugovoriti da umesto Prvog osnovnog suda u Beogradu sudi Osnovni sud u Kraljevu, ali ne i da umesto osnovnog sudi viši sud. Takođe, nadležnost se ne može ugovarati kada je za određenu vrstu spora propisana isključiva mesna nadležnost (npr. za suđenje u sporovima o nepokretnostima – o pravu svojine i drugim stvarnim pravima ili smetanju državnine, uvek je mesno nadležan sud na čijem se području nalazi nepokretnost).

U **krivičnopravnim** postupcima po pravilu je mesno nadležan osnovni ili viši **sud na čijem je području izvršeno/pokušano krivično delo**. Ako nije poznato mesto izvršenja krivičnog dela ili ako je to mesto van teritorije Republike Srbije, nadležan je sud na čijem području okrivljeni ima prebivalište ili boravište. Sve to je uređeno Zakonikom o krivičnom postupku.

U **privrednim** sporovima po pravilu mesno je nadležan privredni **sud na čijem se području nalazi sedište tuženog** pravnog lica, shodno evidenciji Agencije za privredne registre.

U **prekršajnim** postupcima mesno je nadležan prekršajni **sud na čijem području je učinjen/pokušan prekršaj**. Ako nije poznato mesto izvršenja prekršaja, mesno je nadležan sud na čijem području okrivljeni ima prebivalište ili boravište.

KO UPRAVLJA SUDSKIM SISTEMOM?

Visoki savet sudstva

Visoki savet sudstva je nezavisan državni organ koji obezbeđuje i jemči nezavisnost sudova, sudija, predsednika sudova i sudija porotnika. Njega čini 11 članova, od kojih je jedan član po funkciji –

predsednik Vrhovnog suda, **šest** sudija članova izabranih od strane njihovih kolega i **četiri** istaknuta pravnik izabrana od strane Narodne skupštine.

Visoki savet sudstva ima veoma značajnu ulogu u upravljanju sudskim sistemom. Ovaj organ bira sudije i sudije porotnike i odlučuje o disciplinskoj odgovornosti sudija i prestanku njihove funkcije, bira predsednike svih sudova i odlučuje o prestanku njihove funkcije, odlučuje o premeštaju i upućivanju sudija, određuje potreban broj sudija i sudija porotnika, odlučuje o drugim pitanjima položaja sudija, predsednika sudova i sudija porotnika i vrši druge nadležnosti određene Ustavom i zakonom.

Stranke i drugi učesnici u sudskom postupku imaju pravo pritužbe na rad suda kada smatraju da se postupak odugovlači, da je nepravilan ili da postoji bilo kakav nedozvoljen uticaj na njegov tok ili ishod. Pritužba može biti podneta sudu pred kojim se vodi postupak, ali i neposredno višem sudu, Ministarstvu pravde ili Visokom savetu sudstva. Na internet stranici Visokog saveta sudstva može se preuzeti **obrazac za podnošenje pritužbe**.

Ministarstvo pravde

Pored Visokog saveta sudstva, veliku ulogu u upravljanju pravosudnim sistemom ima Ministarstvo pravde, koje vrši značajan deo poslova pravosudne uprave. Poslovi pravosudne uprave koje vrši Ministarstvo su: nadzor nad primenom Sudskog poslovnika; statistička i analitička obrada podataka o radu sudova radi praćenja primene propisa u oblastima koje Ministarstvo normativno uređuje, odnosno izrade propisa, strategijskih, planskih i programskih akata; davanje saglasnosti na Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji radnih mesta u sudu; uređenje, razvoj i održavanje pravosudnog informacionog sistema; staranje o smeštajnim uslovima, opremanju i obezbeđenju sudova; razvoj i sprovođenje kapitalnih projekata i drugih programa za pravosudne organe; postavljanje i razrešenje sudskih veštaka i tumača. Prilikom navedenih poslova, Ministarstvo ne zadire u nezavisnost sudija i sudova, niti u obavljanje poslova sudske uprave u nadležnosti predsednika suda.

Jedna od osnovnih nadležnosti Ministarstva pravde u vezi s pravosuđem jeste da ono predlaže obim i strukturu budžetskih sredstava neophodnih za tekuće rashode za sudsko osoblje, održavanje opreme i objekata sudova, rashode za investiciona i kapitalna ulaganja za sudove, uređenje i razvoj pravosudnog informacionog sistema, te vrši raspodelu ovih sredstava.

USTAVNI SUD

Ustavni sud, uprkos nazivu, ne predstavlja deo sudskog sistema, već se radi o samostalnom i nezavisnom državnom organu sa specifičnim ovlašćenjima. On, za razliku od sudova koji su deo sudskog sistema, ne rešava sporove između građana. Njegova osnovna nadležnost tiče se kontrole usklađenosti pravnih propisa, kako međusobne, odnosno između njih samih, tako i njihove usklađenosti s Ustavom Srbije. Među najvažnijim segmentima njegove nadležnosti je odlučivanje o saglasnosti zakona i drugih opštih akata s Ustavom, opšteprihvaćenim pravilima međunarodnog prava i potvrđenim međunarodnim ugovorima, zatim o saglasnosti potvrđenih međunarodnih ugovora s Ustavom i saglasnosti drugih opštih akata sa zakonom. Ovaj organ takođe rešava sukobe nadležnosti između sudova i drugih državnih organa, kao i organa različitih nivoa organizacije državne vlasti. Ustavni sud ima i niz drugih nadležnosti koje nisu u vezi s pravosuđem. Recimo, Ustavni sud može zabraniti versku zajednicu, udruženje građana, sindikalnu organizaciju ili političku stranku ukoliko njihova delovanja nisu u skladu s ustavnim poretkom; odlučuje o postojanju povrede Ustava od strane predsednika Republike u postupku pokrenutim od strane Narodne skupštine; zatim odlučuje o izbornim sporovima za koje nije određena nadležnost sudova i drugom.

Nadležnost Ustavnog suda zbog koje građani često (pogrešno) smatraju da je Ustavni sud najviši sud u državi odnosi se na odlučivanje o ustavnoj žalbi. Ustavna žalba je specifično pravno sredstvo koje se može izjaviti protiv pojedinačnog akta ili radnje državnog organa ili organizacije kojoj je povereno javno ovlašćenje, a kojim se povređuju ili uskraćuju ljudska ili manjinska prava i slobode zajemčene Ustavom, pod uslovom da građanima više nisu na raspolaganju druga pravna sredstva (iscrpljena su ili nisu ni predviđena) ili je zakonom isključeno pravo na njihovu sudsku zaštitu. Ukoliko utvrdi da je osporenim aktom ili radnjom povređeno ili uskraćeno ljudsko ili manjinsko pravo i sloboda zajemčena Ustavom, Ustavni sud može poništiti pojedinačni akt, zabraniti dalje vršenje radnje ili odrediti preduzimanje druge mere ili radnje kojom se otklanjaju štetne posledice utvrđene povrede ili uskraćivanja zajemčenih prava i sloboda, i odrediti način pravičnog zadovoljenja podnosioca. To znači da Ustavni sud može poništiti i sudsku odluku, pa i odluku najvišeg, Vrhovnog suda, ukoliko zaključi da je njome povređeno neko od prava neposredno garantovano Ustavom (pravo na pravično suđenje, na imovinu, na slobodu i sl.).

Kako podneti ustavnu žalbu?

Na [internet stranici Ustavnog suda](#) postoji obrazac ustavne žalbe, kao i uputstvo za njegovo popunjavanje.

Od ustavne žalbe treba razlikovati žalbu Ustavnom sudu, koja predstavlja posebno pravno sredstvo za zaštitu prava sudija, narodnih poslanika i javnih tužilaca, a može se izjaviti protiv odluka državnih organa. Sudija ima pravo da Ustavnom sudu podnese žalbu protiv odluka Visokog saveta sudstva o prestanku funkcije sudije i o trajnom premeštaju ili privremenom upućivanju. Takođe, javni tužilac istom sudu može izjaviti žalbu protiv odluke Visokog saveta tužilaštva o prestanku funkcije. Ovakva posebna žalba isključuje pravo da podnošenje ustavne žalbe.

JAVNA TUŽILAŠTVA

Javna tužilaštva su, uz sudove, najvažniji državni organi, koji imaju za cilj zaštitu pravnog poretka naše države. Osnovna uloga javnih tužilaštava je gonjenje učinilaca krivičnih dela, ali ovi organi imaju i druge nadležnosti. Ipak, zbog specifičnosti koje postoje u organizaciji javnih tužilaštava, rad ovih organa se ne podudara u potpunosti s radom sudova. Pa tako, dok je sudija u potpunosti nezavisan u svom radu, javni tužilac je samostalan, odnosno niko izvan javnog tužilaštva ne može uticati na javnog tužioca, ali je međusobni odnos javnih tužilaca, ipak, jasno hijerarhijski ustrojen.

Slično sudovima, i kada su u pitanju tužilaštva možemo govoriti o tužilaštvima opšte i posebne nadležnosti.

Javna tužilaštva opšte nadležnosti su osnovna javna tužilaštva, viša javna tužilaštva, apelaciona javna tužilaštva i Vrhovno javno tužilaštvo.

Osnovnih javnih tužilaštava ima 58 i osnovana su za teritorije jednog ili više osnovnih sudova. Osnovna javna tužilaštva nadležna su da postupaju pred osnovnim sudom, odnosno da gone učinioca krivičnih dela za koje je kao glavna kazna propisana novčana kazna ili kazna zatvora do najviše 10 godina. Krivična dela i kazne su propisane Krivičnim zakonikom, pa je za određenje nedležnosti

uvek korisno konsultovati ovaj zakonik. Osnovna tužilaštva se osnivaju za područje jednog ili više osnovnih sudova i, prema hijerarhijskoj organizaciji u javnom tužilaštvu Republike Srbije, predstavljaju javna tužilaštva najnižeg ranga.

Kada su u pitanju **viša javna tužilaštva**, njih u Srbiji ima 25 i osnovana su za područja viših sudova. Ona su po rangu iznad osnovnih, a ispod apelacionih javnih tužilaštava. Kao i viši sudovi, viša tužilaštva u nekim situacijama imaju prvostepenu nadležnost, dok u drugima postupaju kao drugostepeni organ.

Kada više tužilaštvo postupa *u prvom stepenu*, ono vrši gonjenje učinilaca težih krivičnih dela za koje je kao glavna kazna predviđena kazna zatvora preko deset godina, ali i u postupcima za određena posebna krivična dela, i to: dela protiv čovečnosti i drugih dobara zaštićenih međunarodnim pravom, protiv Vojske Srbije; odavanje državne tajne; odavanje službene tajne; krivično delo propisano zakonom koji uređuje tajnost podataka; pozivanje na nasilnu promenu ustavnog uređenja; izazivanje nacionalne, rasne i verske mržnje i netrpeljivosti; povreda teritorijalnog suvereniteta; udruživanje radi protivustavne delatnosti; povreda ugleda Republike Srbije; povreda ugleda strane države ili međunarodne organizacije; pranje novca; kršenje zakona od strane sudije, javnog tužioca i njegovog zamjenika; ugrožavanje bezbednosti vazdušnog saobraćaja; ubistvo na mah; silovanje; obljuba nad nemoćnim licem; obljuba zloupotrebom položaja; otmica; trgovina maloletnim licima radi usvojenja; nasilničko ponašanje na sportskoj priredbi i javnom skupu; primanje mita; zloupotreba položaja odgovornog lica; zloupotreba u vezi s javnom nabavkom i krivična dela za koja je posebnim zakonom utvrđena nadležnost višeg suda. Pored navedenog, više tužilaštvo je nadležno i za pokretanje postupka protiv maloletnih učinilaca krivičnih dela.

Drugostepena nadležnost viših tužilaštava tiče se situacija u kojima viši sud odlučuje po žalbi, postupajući kao drugostepeni organ, a takođe odlučuju po prigovorima na rešenja o odbacivanju krivičnih prijavi ili naredbe o obustavljanju istrage donete od strane osnovnog javnog tužilaštva.

Apelaciona javna tužilaštva, kojih ima **četiri**, nadležna su da postupaju pred apelacionim sudom i drugim sudom i organom, kao i da prate i usmeravaju osnovno i više javno tužilaštvo sa svog područja s ciljem ujednačenog postupanja. Apelaciono javno tužilaštvo, koje se nalazi u sedištu Privrednog apelacionog suda (u Beogradu), nadležno je da postupa i pred tim sudom. Apelaciona javna tužilaštva, prema tome, postupaju samo kao drugostepeni organ.

Vrhovno javno tužilaštvo je najviše javno tužilaštvo u Srbiji. Njegovim radom rukovodi Vrhovni javni tužilac, a njegovo sedište je u Beogradu. Ovo tužilaštvo je nadležno da postupa pred Vrhovnim sudom, kao i pred Ustavnim sudom i drugim sudom i organom u skladu sa zakonom, da podnosi vanredna pravna sredstva u skladu sa zakonom, da prati i usmerava rad javnih tužilaštava, nadzire sprovođenje opštih obaveznih uputstava i prati i proučava praksu javnih tužilaštava i sudova, da obavlja poslove međunarodne saradnje od značaja za javno tužilaštvo i da vrši druge nadležnosti određene zakonom.

Javna tužilaštva posebne nadležnosti su Javno tužilaštvo za organizovani kriminal i Javno tužilaštvo za ratne zločine.

Javno tužilaštvo za organizovani kriminal predstavlja posebno javno tužilaštvo koje je nadležno za gonjenje **učinilaca određenih krivičnih iz domena organizovanog kriminala, terorizma i korupcije**. Sedište ovog tužilaštva je u Beogradu, a njegova nadležnost je na celoj teritoriji Republike Srbije. Radom ovog tužilaštva rukovodi glavni javni tužilac za organizovani kriminal.

Javno tužilaštvo za ratne zločine je posebno javno tužilaštvo koje postupa protiv učinilaca posebnih krivičnih dela i povodom slučajeva kršenja međunarodnog humanitarnog prava počinjenih na teritoriji bivše Jugoslavije. Poput Javnog tužilaštva za organizovani kriminal, i ovo tužilaštvo je osnovano za područje cele Republike Srbije, sa sedištem u Beogradu. Njegovim radom rukovodi glavni javni tužilac za ratne zločine.

U Višem javnom tužilaštvu u Beogradu obrazovano je **posebno odeljenje za borbu protiv visokotehnološkog kriminala, to jest Posebno javno tužilaštvo**. Pod visokotehnološkim kriminalom podrazumeva se vršenje krivičnih dela kod kojih se kao objekat ili sredstvo izvršenja krivičnih dela javljaju računari, računarski sistemi, računarske mreže, računarski podaci, kao i njihovi proizvođači. Radom Posebnog javnog tužilaštva rukovodi poseban javni tužilac za visokotehnološki kriminal, a njegova nadležnost se prostire na teritoriji cele države.

U višim javnim tužilaštvima u Beogradu, Novom Sadu, Nišu, Kragujevcu i Kraljevu formirana su **posebna odeljenja za suzbijanje korupcije**, koja postupaju u predmetima krivičnih dela korupcije i privrednog kriminala, uključujući krivična dela pranja novca, kao i oduzimanje imovine proistekle iz krivičnog dela.

Posebno **Odeljenje za borbu protiv korupcije** formirano je u Vrhovnom javnom tužilaštvu. Njegov zadatak je da prati i usmerava rad javnih tužilaštava (naročito posebnih odeljenja), da koordiniše saradnju s drugim nadležnim državnim organima u borbi protiv krivičnih dela korupcije, da organizuje i sprovodi projekte i programe specijalističkog usavršavanja javnog tužilaštva u ovoj oblasti i da ostvaruje međunarodnu saradnju s međunarodnim organizacijama i mrežama.

Visoki savet tužilaštva

Visoki savet tužilaštva je samostalan državni organ koji obezbeđuje i jemči samostalnost javnog tužilaštva, Vrhovnog javnog tužioca, glavnih javnih tužilaca i javnih tužilaca. Čini ga 11 članova: pet javnih tužilaca koje biraju glavni javni tužioci i javni tužioci, četiri istaknuta pravnika koje bira Narodna skupština, Vrhovni javni tužilac i ministar nadležan za pravosuđe.

Ovaj organ je nadležan da predlaže Narodnoj skupštini izbor i prestanak funkcije Vrhovnog javnog tužioca, imenuje vršioca funkcije Vrhovnog javnog tužioca, bira glavne javne tužioce i javne tužioce i odlučuje o njihovoj disciplinskoj odgovornosti, prestanku njihove funkcije, odlučuje o drugim pitanjima položaja Vrhovnog javnog tužioca, glavnih javnih tužilaca i javnih tužilaca i vrši druge nadležnosti određene Ustavom i zakonom.

JAVNO BELEŽNIŠTVO

Javno beležništvo predstavlja službu od javnog poverenja koju vrši javni beležnik.

Javni beležnik je stručnjak iz oblasti prava, koga po pribavljenom mišljenju Javnobeležničke komore imenuje ministar pravde, koji na osnovu javnih ovlašćenja prihvata od stranaka izjave volje, daje im potrebnu pismenu formu i o tome izdaje isprave koje imaju karakter javnih isprava, čuva originale tih isprava i druge poverene dokumente, izdaje prepise isprava, javno potvrđuje činjenice, daje strankama savete o pitanjima koja su predmet njegove delatnosti i preduzima druge radnje i vrši druge poslove određene zakonom. Javni beležnik obavlja delatnost kao isključivo i stalno zanimanje. Najveći deo posla javnih beležnika predstavljaju overe ugovora i drugih dokumenata, kao i sprovođenje ostavinskog postupka, koje im sud poverava.

Spisak javnobeležničkih kancelarija dostupan je na sajtu [Ministarstva pravde](#) i [Komore javnih beležnika](#).

JAVNI IZVRŠITELJI

Javni izvršitelj je diplomirani pravnik, imenovan od strane ministra pravde, koji vrši javna ovlašćenja koja su mu poverena Zakonom o izvršenju i obezbeđenju ili drugim zakonom. U nadležnosti javnog izvršitelja je da sprovodi sudske odluke i namiruje potraživanja nastala pružanjem komunalnih usluga. On u svom radu donosi rešenja i zaključke, određuje predmet i sredstvo izvršenja, preduzima radnje kojima neposredno sprovodi izvršenje ili obezbeđenje i vrši niz drugih aktivnosti u cilju sprovođenja izvršenja ili obezbeđenja. Svaki javni izvršitelj je imenovan za teritoriju jednog višeg i privrednog suda.

Imenik javnih izvršitelja dostupan je na sajtu [Ministarstva pravde](#) i [Komore javnih izvršitelja](#).

ZAŠTITNIK GRAĐANA

Zaštitnik građana je nezavisan državni organ, izabran od strane Narodne skupštine, koji štiti prava građana i kontroliše rad organa državne uprave, organa nadležnog za pravnu zaštitu imovinskih prava i interesa Republike Srbije, kao i drugih organa i organizacija, preduzeća i ustanova kojima su poverena javna ovlašćenja.

Zaštitnik građana nije ovlašćen da kontroliše rad sudova i javnih tužilaštava, Ustavnog suda, Narodne skupštine, predsednika Republike i Vlade.

Zaštitnik građana pokreće postupak po pritužbi građana ili po sopstvenoj inicijativi. Pritužbu Zaštitniku građana može da podnese svako fizičko ili pravno lice, domaće ili strano, koje smatra da mu je aktom, radnjom ili nečinjenjem organa uprave povređeno ljudsko ili manjinsko pravo i sloboda.

Organi uprave imaju obavezu da sarađuju sa Zaštitnikom građana, da mu omoguće pristup prostorijama i da stave na raspolaganje sve podatke kojima raspolažu, a koji su od značaja za postupak koji vodi.

Zaštitnik građana nije ovlašćen da izriče bilo kakve sankcije, već izriče preporuke koje prvenstveno deluju snagom argumenata i ukazuju na pravila dobre uprave.

Ukoliko, međutim, utvrdi da je došlo do kakve povrede prava građana ili propusta kojim je građaninu pričinjena materijalna ili druga šteta, koji ne bivaju otklonjeni po njegovoj preporuci, Zaštitnik građana je ovlašćen da preporuči razrešenje funkcionera, odnosno da inicira pokretanje disciplinskog postupka protiv zaposlenog u organu uprave koji je povredio prava građana ili načinio propust kojim je građaninu pričinjena materijalna ili druga šteta.

ADVOKATI

Advokati su diplomirani pravnici s položenim pravosudnim ispitom, koji se bave pružanjem pravne pomoći fizičkim i pravnim licima, kao i njihovim zastupanjem pred sudovima i drugim nadležnim organima.

Pravna pomoć se može pružati u vidu usmenih i pismenih pravnih saveta i mišljenja, sastavljanja raznih podnesaka (tužbi, predloga, zahteva), sastavljanja ugovora, pravnih lekova (žalbi), raznih opštih pravnih akata i tako dalje.

Kad je reč o zastupanju u sudskom postupku, advokati istupaju kao branioci lica protiv kojih se vodi postupak (okrivljeni, tuženi), ali i kao zastupnici stranke koja je pokrenula postupak.

Da bi se advokat mogao pojaviti u svojstvu zastupnika, neophodno je da ga klijent za to ovlasti putem punomoćja, a za svoj rad ima pravo na nagradu i naknadu troškova za izvršeni rad u skladu s procesnim zakonima (krivičnim, parničnim) i advokatskom tarifom (**Tarifa o nagradama i naknadama troškova za rad advokata**).

Advokati su organizovani u komore – Advokatsku komoru Srbije i druge komore u njenom sastavu, koje obavljaju poslove komore, ali i poverena javna ovlašćenja. Komore, između ostalog, odlučuju o prijemu u advokaturu, o disciplinskoj odgovornosti advokata i prestanku prava na bavljenje advokaturom, donose kodekse ponašanja advokata, određuju visinu nagrada i naknada troškova za rad advokata, organizuju pružanje besplatne pravne pomoći i obavljaju niz drugih poslova i poverenih ovlašćenja.

Da li je određeno lice upisano u imenik advokatske komore možete proveriti na [internet stranici Advokatske komore Srbije](#).

PRAVOBRANILAŠTVO

Pravobranilaštvo je državni organ koji obavlja poslove pravne zaštite imovinskih prava i interesa Republike Srbije, autonomne pokrajine i jedinice lokalne samouprave. Tako postoji državno pravobranilaštvo, pravobranilaštva autonomnih pokrajina i gradska i opštinska pravobranilaštva.

Osnovna nadležnost pravobranilaštva je zastupanje Republike Srbije u pravnim postupcima pred sudovima i drugim nadležnim organima kada se o njenim pravima i obavezama odlučuje u takvom postupku. U nadležnost pravobranilaštva spada i zastupanje Republike Srbije pred stranim i međunarodnim sudovima i arbitražama i drugim nadležnim organima u inostranstvu, kao i pred Evropskim sudom za ljudska prava.

SUDSKI VEŠTACI

Veštak je lice koje poseduje stručna znanja iz određene nauke ili oblasti i koje u sudskom postupku učestvuje u svojstvu stručnjaka, omogućavajući sudu da, primenom takve ekspertize, utvrdi postojanje određenih činjenica, kao i njihovo bliže određivanje i ocenu njihovog značaja u konkretnom postupku, a s ciljem donošenja pravične odluke.

Budući da je sud jedini nadležan i stručan da ocenjuje pravne činjenice od značaja za postupak, uloga veštaka je upravo da sudu pruži ona stručna znanja koja su od značaja u određenoj situaciji, a koja se ne tiču pravnih činjenica, već onih iz oblasti neke druge struke, na primer, psihologije (prilikom utvrđivanja uračunljivosti učinioca krivičnog dela), finansija (kod parničnih ili krivičnih postupaka koji se odnose na činjenice ekonomske prirode, ali i u postupcima privrednog kriminala), medicine (veštačenje prilikom utvrđivanja stepena telesne povrede), ali i drugih nauka. Na taj način, sud će uzeti u obzir i one činjenice koje samostalno ne bi mogao da utvrdi, te na osnovu njih zauzeti stav koji će kasnije iskazati u sudskoj odluci.

U sudskom postupku sudski veštaci učestvuju na osnovu odluke suda ili ih može angažovati stranka radi sačinjavanja primedaba na dostavljeni nalaz i mišljenje ili izrade nalaza i mišljenja.

Sudski veštaci, kao i sudski prevodioci i tumači, imaju pravo na naknadu troškova i na nagradu za obavljeno veštačenje u skladu s procesnim zakonima i Pravilnikom o naknadi troškova u sudskim postupcima.

Registar sudskih veštaka dostupan je na internet stranici [Ministarstva pravde](#).

SUDSKI PREVODIOCI I TUMAČI

Sudski prevodioci i tumači su lica čije je učestvovanje u sudskom postupku neophodno u situacijama kada stranka ili drugi učesnik u postupku ne govori srpski jezik, odnosno jezik nacionalne manjine koji je u službenoj upotrebi u određenom sudu, ili se radi o licu koje je slepo, gluvo ili nemo.

U prvom slučaju, neophodno je angažovanje lica koje poseduje visok nivo znanja određenog stranog jezika, a u drugom, onog koje poznaje znakovni jezik.

Pored usmenog prevođenja na ročištima, stranke angažuju stalne sudske prevodioce i radi prevođenja dokumenata koji su izvorno sačinjeni na stranim jezicima, a koji mogu imati dokaznu snagu u sudskom postupku.

Registar stalnih sudskih prevodilaca i tumača dostupan je na internet stranici [Ministarstva pravde](#).

POSREDNICI U MIRNOM REŠAVANJU SPOROVA

Iako je sud primarni organ pred kojim strane u sporu nastoje da reše svoje nesuglasice, građanima su na raspolaganju i drugi mehanizmi pomoću kojih mogu na miran način urediti sporna pitanja. Posredovanje je upravo način da strane pokušaju da reše sporne odnose dobrovoljno, putem pregovaranja, uz pomoć posrednika. Posrednik je, prema tome, lice koje pomaže stranama da postignu sporazum i da mnogo brže i efikasnije nego u sudskom postupku ostvare rezultat kojim će biti

zadovoljne. Jedina vrsta spornih odnosa u pogledu kojih je posredovanje isključeno je ona u vezi s utvrđivanjem i naplatom javnih prihoda, dok je ono moguće u raznim drugim postupcima, kao što su imovinskopravni, porodični, potrošački, upravni i tako dalje. Registar posrednika dostupan je na internet stranici [Ministarstva pravde](#).

CENTAR ZA SOCIJALNI RAD

Centar za socijalni rad je ustanova putem koje Republika Srbija ostvaruje prava i obezbeđuje pružanje usluga socijalne zaštite.

Nadležnost ove ustanove može se prostirati na području jedne ili više jedinica lokalne samouprave, a njena konkretna mesna nadležnost utvrđuje se prema mestu u kom korisnik ima prebivalište.

Delatnost centra za socijalni rad je socijalna zaštita, socijalni rad i porodično-pravna zaštita, a regulisana je Zakonom o socijalnoj zaštiti, Porodičnim zakonom, Zakonom o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica, Zakonom o finansijskoj podršci porodici sa decom. Ovlašćenja i poslovi centra za socijalni rad su brojna, a u njih, između ostalog, spada odlučivanje o brojnim pitanjima kao što su ostvarivanje prava na materijalno obezbeđenje, na dodatak za pomoć i negu drugog lica i na pomoć za osposobljavanje za rad, zatim odlučivanje o zasnivanju i raskidu hraniteljstva, starateljstva i usvojenja, nadzor nad vršenjem roditeljskog prava. Pred pravosudnim organima, centar se može javiti i kao posrednik u porodičnim odnosima, može pokretati postupke (parnice za zaštitu prava deteta, za vršenje/lišenje/vraćanje roditeljskog prava, za izdržavanje deteta, zaštitu od nasilja u porodici, za lišenje i vraćanje poslovne sposobnosti), učestvovati u sudskim postupcima, davati stručna mišljenja iz oblasti za koju je nadležan i tako dalje.

Na [internet stranici Ministarstva za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja](#) može se naći spisak kontakt telefona i imejl-adresa svih centara za socijalni rad u Srbiji.

EVROPSKI SUD ZA LJUDSKA PRAVA

Evropski sud za ljudska prava je sudski organ Saveta Evrope čije su članice države potpisnice Evropske konvencije o ljudskim pravima. Sud ima sedište u Strazburu i čini ga 46 sudija, po jedan iz svake zemlje Saveta Evrope.

Da li ste znali?

Potpisnici Evropske konvencije o ljudskim pravima ne smeju u svom pravnom sistemu imati sankciju smrtno kazne.

Postupak pred ovim sudom može pokrenuti svako lice koje smatra da mu je odlukom suda njegove države povređeno neko pravo zaštićeno Evropskom konvencijom o ljudskim pravima, pod uslovom da su iscrpljeni svi pravni lekovi u zemlji u kojoj je spor vođen. Postupak se može pokrenuti u roku od **četiri** meseca od prijema odluke poslednjeg nadležnog nacionalnog organa (u Srbiji je to Ustavni sud) i on se vodi protiv države koja podnosiocu predstavke nije zaštitila pravo čija je zaštita proklamovana Konvencijom.

Kako pokrenuti postupak pred Evropskim sudom za ljudska prava?

Detaljno uputstvo, zajedno s obrascem predstavke, može se naći na [zvaničnoj internet stranici](#) Evropskog suda za ljudska prava.

Presude ovog suda su obavezujuće za državu na čiju su štetu donete. Evropski sud za ljudska prava konstatuje u presudi da li je bilo povrede ljudskih prava i dosuđuje naknadu nematerijalne štete za povredu. U ređim situacijama, nalaže se državi da otkloni uzroke povrede ljudskih prava. Sprovođenje odluka ovog suda od strane države prati Komitet ministara Saveta Evrope, koji može izreći sankcije državi koja ne sprovodi odluke Suda. Sankcije za nesprovođenje odluke Suda mogu biti različitog tipa, pa tako država može biti suspendovana ili čak izbačena iz Saveta Evrope.

Prava i slobode zajemčene Evropskom konvencijom o ljudskim pravima su:

- pravo na život;
- zabrana mučenja;
- zabrana ropstva i prinudnog rada;
- pravo na slobodu i bezbednost;
- pravo na pravično suđenje;
- kažnjavanje samo na osnovu zakona;
- pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života;
- sloboda misli, savesti i veroispovesti;
- sloboda izražavanja;
- sloboda okupljanja i udruživanja;
- pravo na sklapanje braka;
- pravo na delotvorni pravni lek;
- zabrana diskriminacije.

PODRŠKA ŽRTVAMA I SVEDOCIMA KRIVIČNIH DELA

Žrtve i svedoci zločina imaju pravo na pomoć i podršku i to je obaveza ne samo države, već i čitavog društva. U tom cilju, uspostavljen je čitav spektar službi i organizacija koje ovim grupama pružaju podršku i pomoć.

U svim višim javnim tužilaštvima, kao i u Tužilaštvu za organizovani kriminal, Tužilaštvu za ratne zločine i Prvom osnovnom javnom tužilaštvu u Beogradu, uspostavljene su službe informisanja i podrške žrtvama, dok su u svim višim sudovima uspostavljene službe za pomoć i podršku svedocima

i oštećenima. Tu su, naravno, i centri za socijalni rad, koji imaju niz ovlašćenja kojima mogu pomoći žrtvama i svedocima, između ostalog, u okviru njih postoje i sigurne kuće i prihvatilišta za žrtve nasilja. Poseban vid podrške žrtvama pruža Centar za zaštitu žrtava trgovine ljudima.

Određene organizacije civilnog društva takođe pružaju pomoć žrtvama krivičnih dela. Pojedine organizacije pružaju pomoć svim žrtvama, bez obzira na vrstu krivičnih dela, dok su druge specijalizovane za podršku određenim, najčešće posebno osetljivim i marginalizovanim grupama.

Spisak svih organizacija, službi i institucija koje pružaju pomoć i podršku žrtvama krivičnih dela u Srbiji, zajedno s adresama i brojevima telefona, može se naći na internet stranici: www.interaktivnamapa.rs.

Spisak organizacija civilnog društva koje pružaju besplatnu individualnu podršku ženama koje su preživele muško nasilje može se naći na internet stranici: <https://www.zeneprotivnasilja.net/otnama/spisak-organizacija>.

UGOVORNA TELA UJEDINJENIH NACIJA

Republika Srbija je ratifikovala osam najvažnijih međunarodnih ugovora za ljudska prava u okviru Ujedinjenih nacija, a prihvatila je i nadležnost komiteta kojima se mogu podneti individualne predstavke.¹ To su:

Komitet za ljudska prava (CCPR)

Komitet za ljudska prava nadgleda primenu prava iz Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima, poput prava na život, prava na slobodu, slobodu misli, savesti i veroispovesti, slobodu okupljanja, slobodu udruživanja i slično. Komitet ima 18 eksperata. Srbija je pristupila Prvom opcionom protokolu 2001. godine. Od tog trenutka uspostavljena je nadležnost Komiteta da odlučuje o individualnim predstavkama koje se podnesu protiv nje.

Komitet za ukidanje rasne diskriminacije (CERD)

¹ Napomena: Srbija je do jula 2022. godine prihvatila nadležnost šest navedenih komiteta da razmatraju individualne predstavke koje su podnete protiv nje. U zavisnosti od toga kada koristite ovaj vodič, potrebno je proveriti da li su u međuvremenu ratifikovani opciono protokoli uz preostale tri konvencije.

Komiteet za ukidanje rasne diskriminacije nadgleda primenu prava iz Konvencije o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije, koja obavezuje države da zabrane rasnu diskriminaciju, da preduzmu mere kako bi se borile protiv predrasuda i da garantuju svima jednakost pred zakonom. Komiteet ima 18 eksperata. Srbija je prihvatila član 14 Konvencije 2001. godine. Od tog trenutka uspostavljena je nadležnost Komiteeta da odlučuje o individualnim predstavkama koje se podnesu protiv nje.

Komiteet protiv mučenja (CAT)

Komiteet protiv mučenja zadužen je za Konvenciju protiv torture i drugih surovih, neljudskih i ponižavajućih kazni i postupaka. Konvencija zahteva od države da ne muči nikoga i da kazni svaki akt mučenja, surovog, neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja. Komiteet ima 10 eksperata. Srbija je prihvatila član 22 Konvencije 2001. godine. Od tog trenutka uspostavljena je nadležnost Komiteeta da odlučuje o individualnim predstavkama koje se podnesu protiv nje.

Komiteet za eliminisanje diskriminacije žena (CEDAW)

Komiteet za eliminisanje diskriminacije žena nadgleda primenu prava iz Konvencije o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena, koja obavezuje države da se bore protiv diskriminacije žena u oblastima poput obrazovanja, zapošljavanja, zdravstvene zaštite, braka i drugim. Komiteet ima 23 eksperta. Srbija je prihvatila Opcioni protokol 2003. godine. Od tog trenutka uspostavljena je nadležnost Komiteeta da odlučuje o individualnim predstavkama koje se podnesu protiv nje.

Komiteet za prava osoba sa invaliditetom (CRPD)

Komiteet za prava osoba sa invaliditetom je zadužen za Konvenciju o pravima osoba sa invaliditetom, koja garantuje jednako pravo svih osoba sa invaliditetom da žive u zajednici i da budu zaštićene od svih oblika eksploatacije, zloupotrebe, nasilja i diskriminacije. Komiteet ima 18 eksperata. Srbija je prihvatila Opcioni protokol 2009. godine. Od tog trenutka uspostavljena je nadležnost Komiteeta da odlučuje o individualnim predstavkama koje se podnesu protiv nje.

Komiteet za prisilne nestanke (CED)

█ Komitet za prisilne nestanke nadgleda primenu prava iz Međunarodne konvencije o zaštiti svih lica od prisilnih nestanaka, koja zahteva od država da ne vrše prisilne nestanke, da istraže svaki navod o prisilnim nestancima i da osiguraju da je vršenje prisilnih nestanaka krivično delo. Komitet ima 10 eksperata. Srbija je prihvatila član 31 Konvencije 2011. godine. Od tog trenutka uspostavljena je nadležnost Komiteta da odlučuje o individualnim predstavkama koje se podnesu protiv nje.

Komiteet za ekonomska, socijalna i kulturna prava (CESCR)

█ Komitet za ekonomska, socijalna i kulturna prava (CESCR) nadgleda prava iz Međunarodnog pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima. Srbija je ratifikovala Opcioni protokol 2023. godine.

Više o nadležnostima ugovornih tela Ujedinjenih nacija možete saznati u [Vodiču za individualne predstavke komitetima Ujedinjenih nacija](#).

BESPLATNA PRAVNA POMOĆ

Pojedinim ranjivim kategorijama lica, kao i licima koja su slabijeg materijalnog stanja, uz ispunjenje određenih uslova, može se odobriti besplatna pravna pomoć. Cilj postojanja ovog instituta je da niko ne bude diskriminisan po materijalnom osnovu kada je u pitanju pristup pravdi.

Zahtev za odobravanje besplatne pravne pomoći podnosi se organu opštinske uprave ili gradske uprave ili uprave grada Beograda, nadležnom prema mestu prebivališta ili boravišta podnosioca zahteva ili mestu pružanja besplatne pravne pomoći.

Na osnovu odobrenog zahteva za besplatnu pravnu pomoć, građani mogu dobiti pomoć u vidu sastavljanja podnesaka, odnosno zastupanja i odbrane osumnjičenog, okrivljenog ili optuženog u predistražnom, istražnom i krivičnom postupku, kao i sastavljanja javnobeležničke isprave i posredovanja u rešavanju sporova.

Svi građani imaju pravo na besplatnu pravnu podršku koja se sastoji iz pružanja opštih pravnih informacija i popunjavanja formulara. Nju pružaju službe besplatne pravne pomoći u opštinama, pravni fakulteti i nevladine organizacije.

Pružaoци besplatne pravne pomoći su advokati i službe pravne pomoći u jedinicama lokalne samouprave i nevladine organizacije.

- Advokati pružaju besplatnu pravnu pomoć ukoliko su upisani u Registar pružalaca pravne pomoći i ako je Advokatska komora Srbije obavestila o tome Ministarstvo pravde, pri kojem se vodi registar.
- U jedinicama lokalne samouprave (opštinama, gradovima i gradu Beogradu) formiraju se posebne jedinice, odnosno službe za pružanje besplatne pravne pomoći.
- Nevladine organizacije, odnosno udruženja, mogu pružati besplatnu pravnu pomoć na osnovu odredbi zakona koji uređuju pravo azila i zabranu diskriminacije, kao i zaštitu potrošača i zaštitu podataka o ličnosti. Građani se ovim udruženjima mogu obratiti neposredno. Građanima su na raspolaganju i udruženja građana koja su specijalizovana za pružanje besplatne pravne pomoći u određenoj oblasti. Besplatnu pravnu pomoć u ime udruženja pružaju advokati. Davanje informacija, popunjavanje formulara, kao i besplatna pravna pomoć koju pružaju udruženja, mogu se pružati svim licima, bez obzira na to da li ispunjavaju uslove za pružanje besplatne pravne pomoći.

USAID
OD AMERIČKOG NARODA